

بررسی ویژگی‌های شرکت و اثربخشی کمیته حسابرسی با استفاده از رویکرد الگوسازی معادلات ساختاری

دکتر رضوان حجازی*

صدیقه عزیزی**

چکیده

کمیته حسابرسی یکی از مکانیسم‌های نظارتی مؤثر برای بهبود کیفیت افشا سیستم کنترل داخلی است که به کاهش هزینه نمایندگی کمک می‌کند. از این رو، بسیاری از محققان بیان کردند که وجود کمیته حسابرسی اثربخش می‌تواند نقش مؤثری در بهبود سیستم اطلاعاتی و ایجاد اطمینان از معتبر بودن گزارش‌های مالی شرکت داشته باشد. لذا، بر پایه این استدلال، پژوهش حاضر به بررسی رابطه بین ویژگی‌های شرکت و اثربخشی کمیته حسابرسی با رویکرد الگوسازی معادلات ساختاری می‌پردازد. بدین منظور، نمونه‌ای متشکل از ۱۴۷ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵ انتخاب گردید. اثربخشی کمیته حسابرسی (متغیر پنهان) توسط متغیرهای مشاهده‌پذیر تخصص مالی، استقلال و اندازه کمیته حسابرسی و ویژگی‌های شرکت (متغیر پنهان) نیز بر اساس متغیرهای مشاهده‌پذیر (اندازه شرکت، اهرم مالی، ترکیب هیئت‌مدیره، سهامداران نهادی، سودآوری، نقدینگی، رشد شرکت) اندازه‌گیری شد. پس از اطمینان یافتن از برازش قابل قبول الگوهای اندازه‌گیری و ساختاری پژوهش، نتایج حاکی از آن است که اندازه شرکت، اهرم مالی،

* استاد حسابداری، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران.

** مربی حسابداری، واحد کهنوج، دانشگاه آزاد اسلامی، کهنوج، ایران.

نویسنده مسئول مقاله: صدیقه عزیزی (Email: s_azizi23@yahoo.com).

تاریخ پذیرش: ۹۷/۴/۲۷

تاریخ دریافت: ۹۶/۷/۱۵

ترکیب هیئت‌مدیره، سهامداران نهادی، سودآوری، نقدینگی و رشد شرکت
اثربخشی کمیته حسابرسی را افزایش می‌دهد.

واژه‌های کلیدی: سهامداران نهادی، ترکیب هیئت‌مدیره، اثربخشی کمیته حسابرسی، تخصص
اعضای کمیته حسابرسی.

مقدمه

کمیته حسابرسی یکی از مکانیسم‌های نظارتی مؤثر برای بهبود کیفیت افشا سیستم کنترل داخلی است که به کاهش هزینه نمایندگی کمک می‌کند (فورکر^۱، ۱۹۹۲). ویژگی‌های کمیته حسابرسی از قبیل استقلال، اندازه، تعداد جلسات و مهارت اعضای کمیته برای اثربخشی کمیته حسابرسی اهمیت زیادی دارند. نتایج مطالعات پیشین نشان می‌دهد که ویژگی‌های واقعی کمیته حسابرسی برای اثربخش بودن کمیته در انجام وظایفش حیاتی است (الزبان و ساوان^۲، ۲۰۱۵؛ ابوت و همکاران^۳، ۲۰۰۴). علاوه بر این، مدیران غیرموظف نیز می‌توانند با درک درست نقش نظارتی و راهبری خود، سلامت بنگاه را به ارمغان آورده و مانع تضاد منافع بین بازیگران نظام حاکمیت شرکتی شوند. طبق تئوری نمایندگی، حضور مدیران غیرموظف و عملکرد نظارتی آنها به‌عنوان افرادی مستقل، موجب کاهش تضاد منافع میان سهامداران و مدیران شرکت‌ها می‌شود (چاو و لیونگ^۴، ۲۰۰۶). در واقع، هیئت‌مدیره‌ای که اکثر اعضای آن غیرموظف و مستقل هستند، کنترل مناسبی بر رفتارهای فرصت‌طلبانه مدیریت خواهند داشت (باغومیان و نقدی^۵، ۱۳۹۳). بر همین اساس در بیشتر تحقیقات انجام‌شده در حوزه راهبری شرکتی بر اهمیت نقش مدیران غیر اجرایی در بهبود فرآیند گزارشگری تأکید شده است و جایگاه هیئت‌مدیره شرکت به‌عنوان نهاد هدایت‌کننده‌ای که نقش مراقبت و نظارت بر کار مدیران اجرایی را بر عهده دارد، اهمیت زیادی دارد (اسماعیل‌زاده مقری و همکاران^۶، ۱۳۸۹).

در سال‌های اخیر، کشورهای توسعه‌یافته شاهد ظهور و تکامل شتابان کمیته‌های حسابرسی بوده‌اند. گسترش عملیات بین‌المللی، تشدید فعالیت‌های شرکت‌های سهامی برای کسب مزایای رقابتی، افزایش بدهی‌های ناشی از خسارت به محیط‌زیست، نقش و

تأثیر برآوردهای مدیریت در ارقام مندرج در صورت‌ها و گزارش‌های مالی، نبود مبنایی معتبر برای بررسی ادعاهای مدیریت در رابطه با کفایت ساختار کنترل داخلی از سوی حسابرسان مستقل، گسترش استفاده از سیستم‌های رایانه‌ای و به دنبال آن، مشکل‌تر شدن نظارت بر کنترل این سیستم‌ها، سبب تشدید روند ایجاد و به‌کارگیری کمیته حسابرسی شده است (رحیمیان و توکل‌نیا، ۱۳۹۰).

گرچه ممکن است اعضای واحد حسابرسی داخلی دارای مهارت‌های ارزشمندی باشند، اما گاهی نحوه استفاده از این مهارت و دانش را نمی‌دانند و بنابراین ارتباط بین واحد حسابرسی داخلی و کمیته حسابرسی، اهمیت فراوانی پیدا می‌کند. کمیته حسابرسی یکی از مکانیزم‌های حاکمیت شرکتی جهت افزایش کیفیت اطلاعات مالی ارائه شده توسط شرکت‌ها است که به سرمایه‌گذاران در اخذ تصمیمات سرمایه‌گذاری کمک می‌کند. کمیته‌های حسابرسی وظیفه نظارت بر اجرای وظایف حسابرسان داخلی را دارند. علاوه بر این تحقیقات اخیر (احمد حاجی^۵، ۲۰۱۵؛ حبیب و عظیم^۶، ۲۰۰۸) نشان می‌دهد که وجود کمیته حسابرسی اثربخش می‌تواند نقش مؤثری در بهبود سیستم اطلاعاتی و ایجاد اطمینان از معتبر بودن گزارش‌های مالی شرکت داشته باشد. افزایش شمار استفاده‌کنندگان از اطلاعات حسابداری به‌عنوان مشتریان این کالای عمومی، موجب برجسته‌تر شدن نقش نظارتی کمیته حسابرسی در فرآیند گزارشگری مالی و محتوای ارزشی اطلاعات مربوط به تصمیم‌گیری بهینه اقتصادی شده است (رانی^۷، ۲۰۱۱). حبیب و عظیم (۲۰۰۸) نیز دریافته‌اند که اطلاعات حسابداری در صورت وجود کمیته حسابرسی اثربخش، دارای ارزش بیشتری هستند.

هر شرکت از یک مجموعه ویژگی‌هایی برخوردار است که تا اندازه زیادی با نوع و ماهیت آن در ارتباط است. فعالیت‌های تجاری مختلف از پیچیدگی، چرخه عملیاتی، ریسک، بازده، سرمایه، منابع مالی، اهداف و مأموریت‌های متفاوتی برخوردار هستند و بدیهی است که محیط اطلاعاتی و گزارشگری به میزان قابل ملاحظه‌ای متأثر از نوع فعالیت

تجاری و ویژگی‌های حاکم بر آن است. بر این اساس، پرسش اصلی پژوهش آن است که آیا بین ویژگی‌های شرکت (ساختاری، نظارتی و عملکردی) و اثربخشی کمیته حسابرسی با استفاده از رویکرد معادلات ساختاری رابطه معنا داری وجود دارد؟ و در صورت مثبت بودن پاسخ، نوع رابطه چگونه است؟ انتظار می‌رود نتایج این پژوهش بتواند دستاوردها و ارزش افزوده علمی به شرح زیر داشته باشد:

اول اینکه نتایج پژوهش می‌تواند موجب بسط مبانی نظری پژوهش‌های گذشته شود. دوم اینکه، شواهد پژوهش نشان خواهد داد که تا چه اندازه، ویژگی‌های شرکت می‌تواند بر اثربخش بودن کمیته‌های حسابرسی اثرگذار باشد که این موضوع به‌عنوان یک دستاورد علمی می‌تواند اطلاعات سودمندی را در اختیار سرمایه‌گذاران، قانون‌گذاران بازار سرمایه و سایر استفاده‌کنندگان اطلاعات حسابداری قرار دهد. در نهایت، معرفی حوزه جدید تحقیقاتی برای پژوهشگران مالی و حسابداری خصوصاً افرادی که در حوزه مطالعات بازار سرمایه فعالیت دارند.

مبانی نظری پژوهش

محیطی که شرکت‌های ما اکنون در آن فعالیت می‌کنند محیطی در حال رشد و بسیار رقابتی است و شرکت‌ها برای ادامه حیات محصور به رقابت با عوامل متعددی در سطح ملی و بین‌المللی و بسط فعالیت‌های خود از طریق سرمایه‌گذاری‌های جدید می‌باشند. در نظریات نوین مالی وظایف یک مدیر مالی در یک واحد بازرگانی، تصمیمات مربوط به سرمایه‌گذاری، تصمیمات تأمین مالی و تصمیمات تقسیم سود است. تصمیمات تأمین مالی از وظایف مهم شرکت در تعیین بهترین ترکیب مالی و به عبارت دیگر ساختار سرمایه است. از سویی دیگر، حفظ ارزش سهام شرکت از جمله وظایف مدیریت است. از آنجایی که مدیر به دنبال منافع خود در شرکت‌ها است، لذا وجود یک مکانیسم نظارتی قوی که بتواند بر کار مدیران نظارت داشته باشند لازم است. یکی از این مکانیسم‌های راهبری شرکتی، وجود کمیته‌های حسابرسی است.

کمیته حسابرسی یکی از مکانیزم‌های حاکمیت شرکتی جهت افزایش کیفیت اطلاعات مالی ارائه شده توسط شرکت‌ها است که به سرمایه‌گذاران در اخذ تصمیمات سرمایه‌گذاری کمک می‌کند. کمیته‌های حسابرسی وظیفه نظارت بر اجرای وظایف حسابرسان داخلی را دارند. علاوه بر این تحقیقات اخیر (احمد حاجی، ۲۰۱۵؛ حبیب و عظیم، ۲۰۰۸) نشان می‌دهد که وجود کمیته حسابرسی اثربخش می‌تواند نقش مؤثری در بهبود سیستم اطلاعاتی و ایجاد اطمینان از معتبر بودن گزارش‌های مالی شرکت داشته باشد. افزایش شمار استفاده‌کنندگان از اطلاعات حسابداری به‌عنوان مشتریان این کالای عمومی، موجب برجسته‌تر شدن نقش نظارتی کمیته حسابرسی در فرآیند گزارشگری مالی و محتوای ارزشی اطلاعات مربوط به تصمیم‌گیری بهینه اقتصادی شده است (رانی، ۲۰۱۱). حبیب و عظیم (۲۰۰۸) نیز دریافتند که اطلاعات حسابداری در صورت وجود کمیته حسابرسی اثربخش، دارای ارزش بیشتری هستند.

کمیته حسابرسی باید به نحوی مناسب برای انجام وظایف خود ایفای نقش کند. یک منشور شفاف و مکتوب به کمیته و دیگران در درک مسئولیت‌های آن کمک می‌کند. بر اساس منشور کمیته حسابرسی مصوبه ۱۳۹۱/۱۱/۲۳ سازمان بورس اوراق بهادار تهران، کمیته حسابرسی از ۳ تا ۵ عضو که اکثریت آنها مستقل و تخصص مالی دارند با انتخاب انتصاب هیئت‌مدیره تشکیل می‌شود. استقلال کمیته حسابرسی سنگ بنای اثربخشی کمیته حسابرسی است. تخصص و مهارت اعضای کمیته حسابرسی، یکی دیگر از ویژگی‌های کمیته حسابرسی است که با اثربخشی کمیته حسابرسی ارتباط تنگاتنگی دارد. اعضای کمیته حسابرسی برای انجام مؤثر وظایف خود در منشور باید تخصص مالی داشته باشند و این تخصص فراتر از آشنایی صرف با صورت‌های مالی است (جامعی و رستمیان، ۱۳۹۵). با توجه به مطالب ارائه شده در بخش مبانی نظری و همچنین پاسخ به پرسش مطرح‌شده، فرضیه پژوهش به صورت زیر بیان می‌گردد:

فرضیه: ویژگی‌های شرکت رابطه معناداری با اثربخشی کمیته حسابرسی دارد.

پیشینه پژوهش

باجرا و کادز^۸ (۲۰۱۸) در پژوهشی تحت عنوان کمیته‌های حسابرسی و کیفیت گزارشگری مالی در شرکت‌های اتحادیه اروپا پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان داد که وجود کمیته‌های حسابرسی یک شرط لازم، اما نه کافی برای افزایش کیفیت گزارشگری مالی است و همچنین تأثیر کمیته حسابرسی تأثیر مثبتی بر کیفیت اداره شرکت‌ها و همچنین کیفیت گزارشگری مالی در اتحادیه اروپا داشته است. اینام و خاموسی^۹ (۲۰۱۶) در تحقیقی به بررسی رابطه بین اثربخشی کمیته حسابرسی، کیفیت حسابرسی با مدیریت سود پرداختند. نتایج نشان داد که استقلال، اندازه، تخصص و تعداد جلسات کمیته حسابرسی رابطه منفی معناداری با مدیریت سود دارد. زهری و همکاران^{۱۰} (۲۰۱۶) در پژوهشی به بررسی اثربخشی کمیته حسابرسی و کیفیت سود بر مدیریت سود پرداخت. نتایج تحقیق با استفاده از یک نمونه ۲۹ تایی از شرکت‌های تونس طی بازه زمانی ۲۰۰۹-۲۰۰۱ بیانگر این مطلب بود که بین اندازه موسسه حسابرسی و کمیته حسابرسی به منظور کاهش اقلام تعهدی اختیاری رابطه معناداری وجود دارد. همچنین نتایج نشان می‌دهد که بین اثربخشی کمیته حسابرسی و تخصص حسابرس در صنعت و دوره تصدی حسابرس رابطه معناداری وجود دارد.

وانگ و همکاران^{۱۱} (۲۰۱۶) در پژوهشی به بررسی رابطه بین استقرار کمیته حسابرسی، شفافیت اطلاعات و کیفیت سود با استفاده از سیستم معادلات همزمان پرداختند. نتایج بیانگر این مطلب بود که ایجاد (استقرار) کمیته‌های حسابرسی ارتباط مثبتی با شفافیت اطلاعات و کیفیت سود دارد. نتیجه الگوی معادلات همزمان نشان می‌دهد که اثرات متقابل و مثبت در ایجاد کمیته حسابرسی، شفافیت اطلاعات و کیفیت سود وجود دارد. دویجا^{۱۲} (۲۰۱۵) در پژوهش خود به بررسی شیوه‌های کمیته حسابرسی: نظارت بر گزارشگری مالی و حسابرسی در لهستان پرداخت. پژوهش وی با ارائه بینشی از جنبه‌های خاصی از اثربخشی کمیته‌های حسابرسی با تمرکز بر نظارت کمیته‌های حسابرسی گزارشگری مالی و حسابرسی در یک کشور که از الگوی آنگلوساکسون حاکمیت

شرکتی پیروی نمی کند پرداخته است. نتایج تحقیق بیانگر برجستگی از پیچیدگی و تناقض طبیعی از رفع موضوع حاکمیت شرکتی در یک محیط با غلظت بالاتر مالکیت همراه بود.

جوهرن و همکاران^{۱۳} (۲۰۱۵) به بررسی ارتباط بین ویژگی های کمیته حسابرسی و تخصص رئیس کمیته حسابرسی با به موقع بودن گزارشگری مالی پرداختند. آنها در تحقیق خود استقلال کمیته حسابرسی، تخصص کمیته حسابرسی و اندازه کمیته حسابرسی به عنوان ویژگی های کمیته حسابرسی در نظر گرفتند و نتایج تحقیق آنها نشان داد که بین ویژگی های کمیته های حسابرسی با به موقع بودن گزارشگری مالی رابطه معناداری وجود دارد و بین تخصص رئیس کمیته حسابرسی با به موقع بودن گزارشگری مالی رابطه معناداری وجود ندارد. **هیشام و همکاران^{۱۴} (۲۰۱۴)** در تحقیقی به بررسی تأثیر ویژگی های کمیته حسابرسی بر افشای داوطلبانه شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار مالزی پرداختند. معیارهای مورداستفاده برای اندازه گیری کمیته حسابرسی شامل (استقلال، تعداد جلسات، تخصص و اندازه کمیته حسابرسی) بود. نتایج پژوهش نشان داد که بین استقلال و اندازه کمیته حسابرسی با افشای داوطلبانه رابطه مستقیم وجود دارد. از سویی دیگر، نتایج بیانگر عدم رابطه معنادار بین تخصص و تعداد جلسات کمیته حسابرسی با افشای داوطلبانه است.

حاجیها و رجب‌دری^(۱۳۹۶) در پژوهشی تحت عنوان بررسی تأثیر ویژگی های کمیته حسابرسی بر سطح نگهداری وجه نقد پرداختند و نتیجه گرفتند که با افزایش کیفیت ویژگی های کمیته حسابرسی، سطح نگهداری و مدیریت وجه نقد افزایش می یابد. **جامعی و رستمیان^(۱۳۹۵)** در تحقیقی تحت عنوان تأثیر تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی بر ویژگی های سود پیش بینی شده پرداختند. در این پژوهش از داده های ۹۵ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران که کمیته حسابرسی دارند جمع آوری شد و نتایج بیانگر این مطلب بود که تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی با صحت پیش بینی سود رابطه مثبت دارد. به بیان دیگر، می توان گفت وجود اعضای با تخصص مالی در کمیته

حسابرسی کیفیت گزارشگری مالی را افزایش می‌دهد و اطلاعات قابل‌اتکاتری در اختیار مدیریت قرار می‌گیرد و پیش‌بینی سود با دقت بیشتری برآورد می‌شود. همچنین نتایج نشان داد که تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی با پراکندگی پیش‌بینی‌های سود ارتباطی منفی دارد. **فخاری و همکاران (۱۳۹۴)** در تحقیقی تحت عنوان بررسی اثر ویژگی‌های کمیته حسابرسی بر مدیریت سود از طریق اقلام واقعی پرداختند. نتایج تحقیقات آنها بیانگر این مطلب بود که بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و مدیریت سود از طریق اقلام واقعی رابطه معناداری وجود دارد. این یافته‌ها می‌تواند برای خط‌مشی‌گذاران بورس از جهت تدوین و الزام رعایت منشور کمیته حسابرسی مفید بوده و ضرورت به کارگیری اصول حاکمیت شرکتی و تهیه داوطلبانه گزارش حاکمیت شرکتی را به همراه داشته باشد.

سپاسی و کاظم پور (۱۳۹۴) در تحقیقی به بررسی تأثیر وجود کمیته حسابرسی و واحد حسابرسی داخلی بر هموارسازی سود در شرکت‌های پذیرفته‌شده بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. نتایج تحقیق آنان حاکی از این مطلب بود که بین وجود کمیته حسابرسی و حسابرسی داخلی با هموارسازی سود رابطه معکوس و معناداری وجود دارد و می‌توان با مستقر کردن کمیته حسابرسی و واحد حسابرسی داخلی، هموارسازی سود را کاهش داد. از سویی دیگر نتایج حاکی از آن بودند که بین تعداد اعضای کمیته حسابرسی و هموارسازی سود رابطه معناداری وجود دارد. **کوکبی و همکاران (۱۳۹۳)** در پژوهش خود به بررسی تأثیر کارایی عملکرد حسابرسی داخلی و کمیته حسابرسی بر تجدیدارائه صورت‌های مالی با استفاده از ۹۴ شرکت پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی بازه زمانی ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۲ پرداختند. نتایج پژوهش آنها حاکی از ارتباط معکوس بین کارایی عملکرد حسابرسی داخلی و کمیته حسابرسی بر تجدیدارائه صورت‌های مالی بود.

روش‌شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از نظر هدف، تحقیقی کاربردی و از نظر شیوه گردآوری داده از نوع تحقیقات شبه تجربی پس‌رویدادی در حوزه تحقیقات اثباتی حسابداری است که با استفاده از روش معادلات ساختاری انجام شده است. جامعه آماری مورد مطالعه در این

پژوهش را شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۱ الی ۱۳۹۵ تشکیل می‌دهد و نمونه انتخابی تحقیق نیز شرکت‌هایی می‌باشند که مجموعه شرایط زیر را دارا باشند:

۱. شرکت‌هایی که تاریخ پذیرش آنها در سازمان بورس اوراق بهادار قبل از سال ۱۳۹۱ بوده و تا پایان سال ۱۳۹۵ نیز در فهرست شرکت‌های بورسی باشند.
۲. به منظور افزایش قابلیت مقایسه، سال مالی آنها منتهی به پایان اسفندماه باشد.
۳. طی سال‌های مذکور تغییر فعالیت یا تغییر سال مالی نداده باشند.
۴. جزء شرکت‌های واسطه‌گری مالی نباشند (شرکت‌های واسطه‌گری مالی به علت تفاوت ماهیت فعالیت با بقیه شرکت‌ها در جامعه آماری منظور نشدند).
۵. وقفه معاملاتی بیش از ۳ ماه نداشته باشند.

جدول شماره ۱. نمونه آماری پژوهش

تعداد مشاهدات	تعداد شرکت	گزینش شرکت‌ها بر حسب شرایط و ضوابط جامعه آماری پژوهش
۲۴۷۰	۴۹۴	تعداد کل شرکت‌های پذیرفته شده در بورس در پایان سال ۹۵
(۸۵۵)	(۱۷۱)	تعداد شرکت‌هایی که در قلمرو زمانی ۹۵-۹۱ در بورس فعال نبوده‌اند.
(۱۷۵)	(۳۵)	تعداد شرکت‌هایی بعد از سال ۹۱ در بورس پذیرفته شده‌اند.
(۲۶۵)	(۵۳)	تعداد شرکت‌هایی که جز هلدینگ، سرمایه‌گذاری‌ها، واسطه‌گری‌های مالی، بانک‌ها و یا لیزینگ‌ها بوده‌اند.
(۲۷۰)	(۵۴)	تعداد شرکت‌هایی که در قلمرو زمانی تحقیق تغییر سال مالی داده و یا سال مالی آن منتهی به پایان اسفند ناست.
(۱۷۰)	(۳۴)	تعداد شرکت‌هایی که در قلمرو زمانی تحقیق وقفه معاملاتی بیش از ۳ ماه داشته‌اند.
۷۳۵	۱۴۷	مجموع شرکت‌های تشکیل دهنده حجم نمونه آماری پژوهش

پس از اعمال محدودیت‌های فوق، که در جدول شماره ۱ آورده شده است، تعداد شرکت به عنوان نمونه تحقیق انتخاب شدند. بنابراین، مشاهدات ما ۷۳۵ سال-شرکت بود. داده‌های تحقیق حاضر از لوح‌های فشرده آرشیو آماری و تصویری سازمان بورس اوراق بهادار تهران، پایگاه اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران و دیگر پایگاه‌های مرتبط و

نیز از نرم‌افزارهای ره‌آورد نوین استخراج گردید. تجزیه و تحلیل نهایی داده‌های گردآوری شده نیز با استفاده از نرم‌افزار لیزرل صورت گرفته است. در تحلیل الگوسازی معادلات ساختاری، الگوی معادله ساختاری، ترکیبی از الگوهای اندازه‌گیری (الگوهای عاملی تأییدی) و الگوهای ساختاری (الگوهای مسیر) است. تمایز بین الگوهای اندازه‌گیری و الگوهای ساختاری، در گام‌های بعدی فرایند الگوسازی معادلات ساختاری نقش مهمی را ایفا می‌کند. در واقع، چنانچه الگوی اندازه‌گیری برازش مناسبی از اندازه‌گیری متغیر پنهان را نشان دهد، برازش الگوی ساختاری با اطمینان بیشتری صورت خواهد گرفت. به همین منظور، آزمون الگوی اندازه‌گیری مقدم بر آزمون الگوی ساختاری است. بنابراین، برای آزمون فرضیه‌های پژوهش، یک فرایند دو مرحله‌ای طی می‌شود. ابتدا باید از برازش قابل قبول الگوی اندازه‌گیری (ویژگی‌های شرکت و اثربخشی کمیته حسابرسی) اطمینان حاصل شود و سپس برازش الگوی ساختاری (ارتباط بین ویژگی‌های شرکت با اثربخشی کمیته حسابرسی) مورد بررسی قرار گیرد. برای رد یا عدم رد فرضیه پژوهش نیز از آزمون معناداری هر یک بارهای عاملی استاندارد شده الگوی ساختاری (آزمون t) استفاده شده است. چنانچه احتمال آماره t کمتر از ۵ درصد باشد، فرضیه پژوهش رد نمی‌شود.

متغیرهای پژوهش و نحوه محاسبه آنها

ویژگی‌های کمیته حسابرسی

در پژوهش حاضر برای اندازه‌گیری اثربخشی کمیته حسابرسی از سنجش‌های مشاهده‌پذیر زیر استفاده شده است:

تخصص مالی: کالبرز و فوگارتی^{۱۵} (۱۹۹۳) نشان دادند که خبرگی و مهارت اعضای کمیته بازرسی در امور حسابداری و مالی، تأثیر کمیته حسابرسی را بیشتر می‌کند. برطبق گفته تریدوی^{۱۶} (۱۹۸۷)، خبرگی کمیته حسابرسی یک عامل تعیین‌کننده در مؤثر بودن کمیته حسابرسی است. مهارت‌ها و تجارب حرفه‌ای اعضای کمیته در زمینه گزارشگری مالی یک عامل کاملاً آشکار مرتبط با اثربخشی کمیته حسابرسی است. **فخاری و رضایی**

پسته‌نوئی (۱۳۹۶) اظهار داشتند که تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی باعث بهبود محیط اطلاعاتی شرکت و افزایش شاخص سنجش آن می‌گردد. در این پژوهش برای سنجش تخصص مالی کمیته حسابرسی از نسبت اعضای کمیته حسابرسی دارای تخصص مالی و حسابداری به تعداد کل اعضای کمیته حسابرسی شرکت استفاده شده است. اندازه کمیته حسابرسی: اندازه کمیته حسابرسی بیانگر تعداد کل اعضای کمیته حسابرسی است که می‌تواند تأثیر سازنده‌ای بر کمیته حسابرسی داشته باشد. کمیته‌های حسابرسی بزرگ شامل اعضای با تخصص‌های متنوع به صورت مؤثرتری بر شیوه‌های گزارشگری مالی نظارت دارند (فخاری و همکاران، ۱۳۹۴).

استقلال کمیته حسابرسی: یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های کمیته‌های حسابرسی که بسیار مورد تأکید قرار می‌گیرد، استقلال کمیته حسابرسی است. استقلال کمیته حسابرسی اغلب به عنوان ویژگی ضروری تأثیرگذار بر اثربخشی کمیته حسابرسی در فرآیند نظارت بر گزارشگری مالی در نظر گرفته می‌شود زیرا اعضای کمیته مدیران خارجی و مستقل از مدیریت هستند. اهمیت استقلال کمیته حسابرسی در اکثریت توصیه‌ها و قوانین برای تشکیل اجباری کمیته حسابرسی منعکس می‌شود، که توصیه یا الزام می‌کنند که اکثریت اعضای کمیته حسابرسی باید از مدیران غیرموظف باشند (فخاری و همکاران، ۱۳۹۴). در پژوهش حاضر برای سنجش استقلال کمیته حسابرسی از نسبت اعضای مستقل کمیته به تعداد کل اعضای کمیته حسابرسی استفاده شده است.

ویژگی‌های شرکت

هر شرکت از یک مجموعه ویژگی‌هایی برخوردار است که تا اندازه زیادی با نوع و ماهیت فعالیت آن در ارتباط است. فعالیت‌های تجاری مختلف از پیچیدگی، چرخه عملیاتی، ریسک، بازده، سرمایه، منابع مالی، اهداف و مأموریت‌های متفاوتی برخوردار هستند و بدیهی است که محیط اطلاعاتی و گزارشگری به میزان قابل ملاحظه‌ای متأثر از نوع فعالیت تجاری و ویژگی‌های حاکم بر آن است. بر اساس مبانی نظری، کمیته‌های حسابرسی ممکن است از برخی از ویژگی‌های شرکت تأثیر پذیرد که در این تحقیق

ویژگی‌های شرکت را بر اساس سه دسته از متغیرها که عبارت‌اند از متغیرهای ساختاری (اندازه شرکت و اهرم)، متغیرهای نظارتی (ترکیب هیئت‌مدیره و سهامداران نهادی) و متغیرهای عملکردی (سودآوری، نقدینگی و رشد شرکت) کنترل می‌نمایند. این تقسیم‌بندی بر مبنای مطالعه انجام شده توسط **چن و جگی**^{۱۷} (۲۰۰۷)، صورت پذیرفته است. که در زیر ۷ ویژگی مذکور به ترتیب تشریح و نحوه اندازه‌گیری آنها بیان می‌گردد:

اندازه شرکت: گروهی از مطالعات نشان می‌دهد که اندازه شرکت با گزارشگری مالی تأثیر مثبت دارد و دلایلی مانند برقراری سیستم کنترل داخلی کارآمد، ارتباط با مؤسسات بزرگ حسابرسی و رعایت هزینه اعتبار و شهرت را از عوامل اصلی آن تلقی می‌کنند. **حسین و همکاران**^{۱۸} (۱۹۹۵) در پشتیبانی از یک ارتباط مثبت بین بزرگی شرکت و کیفیت اطلاعات مالی استدلال می‌کنند که فواید بالقوه افشا با هزینه‌های نمایندگی افزایش می‌یابد. بر این اساس و با توجه به شرایط تورمی و نامربوط بودن ارقام تاریخی دارایی‌های در این تحقیق از ارزش بازار سهام در پایان به‌عنوان مبنای تعیین ارزش شرکت و نهایتاً از لگاریتم آن به‌عنوان متغیر اندازه شرکت استفاده می‌شود.

اهرم مالی: **لفت و ویچ و همکاران**^{۱۹} (۱۹۸۱) بیان می‌کنند شرکت‌هایی که از اهرم بالایی برخوردار هستند دارای هزینه نمایندگی بالاتر و بنابراین تقاضای بیش‌تر برای نظارت می‌باشند و از این رو به نظر می‌رسد گزارشگری مالی با ساختار تأمین مالی شرکت در ارتباط باشد. در این تحقیق، اهرم مالی شرکت به‌صورت نسبت کل بدهی‌های بلندمدت به کل حقوق صاحبان سهام اندازه‌گیری می‌شود.

ترکیب هیئت‌مدیره: ترکیب هیئت‌مدیره ترکیبی از هردوی مدیران موظف و غیرموظف به‌عنوان اعضای هیئت‌مدیره است (**فاما و جنسن**^{۲۰}، ۱۹۸۳) یکی از مباحث طرح شده در زمینه موضوع هیئت‌مدیره، بر مسئله ترکیب هیئت‌مدیره تمرکز دارد. ترکیب هیئت‌مدیره به‌عنوان نسبت اعضای غیرموظف هیئت‌مدیره به کل تعداد اعضای هیئت‌مدیره نگریسته می‌شود. هرچه ترکیب هیئت‌مدیره از اعضای مستقل‌تری تشکیل شده باشد،

مشکلات نمایندگی کم تر می گردد. ترکیب هیئت مدیره از طریق نسبت اعضای غیر موظف هیئت مدیره به کل اعضای هیئت مدیره اندازه گیری می شود.

سهامداران نهادی: طبق نظر گیلان و استارکس^{۲۱} (۲۰۰۳)، سرمایه گذاران نهادی در شکل گیری بسیاری از تغییرات در سیستم حاکمیت شرکتی نقش اصلی داشته اند. این گروه از سهامداران با توجه به مالکیت بخش قابل توجهی از سهام شرکت ها، از نفوذ قابل ملاحظه ای برخوردارند و می توانند رویه های آن (شامل رویه های حسابداری و گزارشگری مالی) را تحت تأثیر قرار دهند. در این پژوهش مطابق تعریف ارائه شده و مورد استفاده در پژوهش کوئتو^{۲۲} (۲۰۰۹) برای محاسبه میزان مالکیت نهادی مجموع سهام در اختیار بانک ها و بیمه ها، هلدینگ ها، شرکت های سرمایه گذاری، صندوق های بازنشستگی، شرکت های تأمین سرمایه و صندوق های سرمایه گذاری، سازمان ها و نهادهای دولتی و شرکت های دولتی بر کل سهام منتشره شرکت، تقسیم شده و درصد یا میزان مالکیت نهادی به دست آمده است.

سودآوری: سودآوری به اصطلاح علامت سالم بودن بنگاه اقتصادی است، شرکت های با سودآوری پایین یا حتی غیر سودآور مدت بیش تری می توانند در خدمت اقتصاد قرار گیرند ولی شرکت های بدون نقدینگی امید به حیات کمتری دارند. السعید^{۲۳} (۲۰۰۶)، استدلال کرد که یک شرکت سودآور ممکن است از دستاوردهایش احساس افتخار کند و به همین دلیل مایل به افشای اطلاعات بیشتری به عموم مردم به منظور ترویج برداشت مثبت از عملکرد خود در بین آنها باشد. در این تحقیق، سودآوری به صورت نسبت میزان سود بعد از کسر مالیات (سود خالص) بر حقوق صاحبان سهام تعریف شده است.

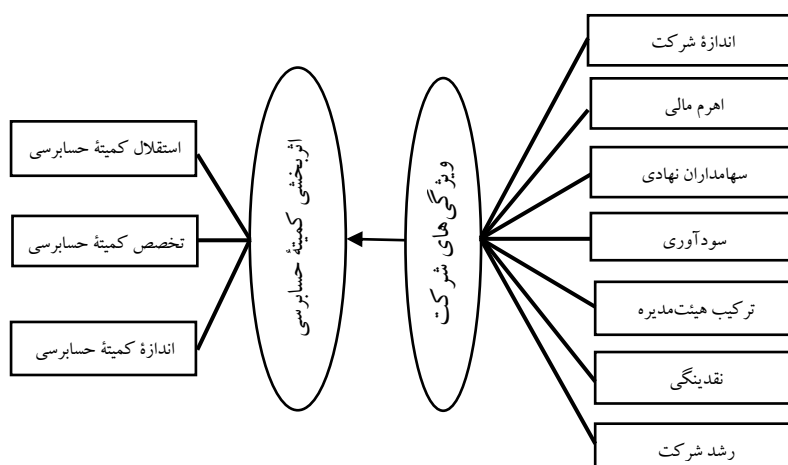
نقدینگی: نسبت های نقدینگی توانایی شرکت را برای انجام تعهدات کوتاه مدت در سررسید را نشان می دهد (فوستر^{۲۴}، ۱۹۸۶). به عبارت دیگر رابطه بین وجه نقدی است که در کوتاه مدت در اختیار شرکت قرار خواهد گرفت و وجه نقدی که شرکت به آن نیاز

خواهد داشت. استفاده از نقدینگی به عنوان یک متغیر مرتبط با عملکرد مبتنی بر این فرض است که تغییرات دارائی‌ها و بدهی‌های جاری تا حد زیادی از عملکرد شرکت در یک دوره مالی مشخص تأثیر می‌پذیرد (لونتیس و وتمن^{۲۵}، ۲۰۰۴). در این پژوهش برای محاسبه نقدینگی از نسبت جاری که توان نقدینگی شرکت را بهتر نشان می‌دهد استفاده شده است.

رشد شرکت: نرخ رشد فروش نسبت به سال قبل که از تقسیم تفاضل فروش شرکت i با فروش سال گذشته آن بر فروش سال گذشته شرکت، در سال t به دست می‌آید (مشایخ و همکاران، ۱۳۹۵).

الگوی مفهومی پژوهش

چارچوب الگوی مفهومی مطالعه حاضر در شکل شماره ۱ براساس رویکرد الگوسازی معادلات ساختاری ترسیم شده است.

شکل شماره ۱. الگو مفهومی پژوهش

در این الگو، متغیر اثربخشی کمیته حسابرسی (به عنوان متغیر پنهان) دارای چندین سازه (تخصص مالی، استقلال و اندازه کمیته حسابرسی) است. همچنین ویژگی‌های

شرکت نیز به عنوان متغیر مستقل دارای چندین سازه (اندازه شرکت، اهرم مالی، ترکیب هیئت مدیره، سهامداران نهادی، سودآوری، نقدینگی و رشد شرکت) است.

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی

همان طور که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود نتایج آمار توصیفی متغیرهای پژوهش نشان داده شده است.

جدول شماره ۲. آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

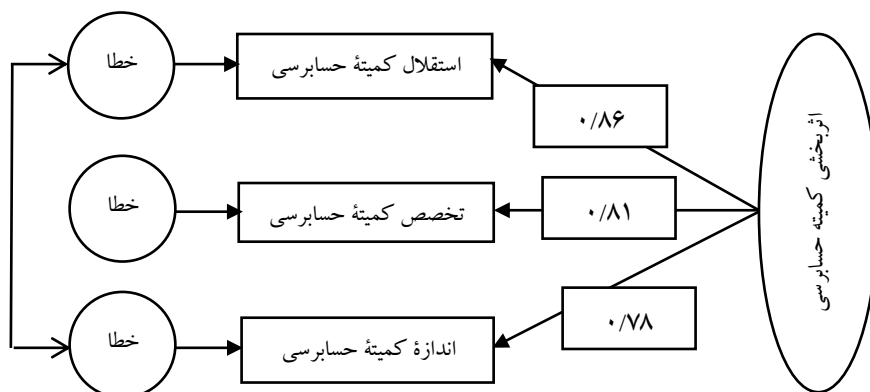
متغیر	مشاهدات	میانگین	میانه	حداقل	حداکثر	انحراف معیار
تخصیص مالی کمیته حسابرسی	۷۳۵	۰/۵۴۶	۰/۶۶۶	۰	۱	۰/۳۹۳
اندازه کمیته حسابرسی	۷۳۵	۲/۳۲۵	۳	۰	۵	۱/۴۳۲
استقلال کمیته حسابرسی	۷۳۵	۰/۵۲۶	۰/۶۶۶	۰	۱	۰/۳۴۶
اندازه شرکت	۷۳۵	۶/۱۲۷	۶/۰۱۰	۴/۴۰۰	۸/۱۹۲	۰/۶۸۴
اهرم مالی	۷۳۵	۰/۲۲۶	۰/۰۹۶	-۱۴/۲۳۴	۱۸/۲۷۶	۱/۲۹۰
ترکیب هیئت مدیره	۷۳۵	۰/۶۷۸	۰/۶۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۱۸۷
درصد سهامداران نهادی	۷۳۵	۶۰/۶۲۴	۷۰/۷۵۰	۰/۰۰۰	۹۸/۷۰۸	۳۰/۷۰۳
سودآوری	۷۳۵	۰/۱۶۷	۰/۲۶۲	-۷۲/۶۹۵	۹/۴۸۶	۲/۷۶۹
نقدینگی	۷۳۵	۱/۵۰۹	۱/۲۸۷	۰/۲۷۰	۱۳/۱۵۰	۱/۰۷۵
رشد شرکت	۷۳۵	۰/۱۹۴	۰/۱۴۸	-۰/۸۴۵	۴/۶۵۱	۰/۴۲۰

با توجه به نزدیکی میانه و میانگین در بیشتر متغیرها و سایر آماره‌های بدست آمده از متغیرهای مختلف می‌توان بیان کرد که کلیه متغیرها از توزیع مناسبی برخوردار هستند که بیانگر تقارن نسبی داده‌ها است. میانگین اندازه کمیته حسابرسی شرکت‌های نمونه برابر با ۲/۳۲۵ بوده و میانه آن ۳ است از این رو می‌توان گفت شرکت‌های نمونه‌ای که دارای کمیته حسابرسی می‌باشند در ساختار کمیته خود ۳ عضو دارند. درصد تخصیص مالی کمیته حسابرسی نیز ۰/۵۴۶ بوده و بیانگر این است که به طور متوسط در ساختار کمیته حسابرسی شرکت‌های نمونه ۵۴/۶ درصد از اعضا دارای تخصص‌های مالی و حسابداری هستند. ضمن این که به طور متوسط ۰/۵۲۶ از اعضای کمیته حسابرسی در شرکت‌های نمونه مستقل بوده‌اند و دارای عضویت‌های مؤظف یا غیرمؤظف در ساختار هیئت مدیره

نمی‌باشند. نتیجه آمار توصیفی مرتبط با ویژگی‌های کمیته حسابرسی حاکی از آن است که انتخاب اعضای کمیته حسابرسی تقریباً طبق بر منشور کمیته حسابرسی بوده است. در خصوص ویژگی شرکت‌های نیز میانگین اهرم مالی ۰/۲۲۶ بوده و مؤید آن است که شرکت‌های نمونه به طور متوسط ۲۲/۶ درصد از منابع مالی خود را از طریق بدهی‌های بلند مدت تأمین کرده‌اند. همچنین میانگین اندازه شرکت‌های نمونه که از طریق لگاریتم ارزش بازار شرکت اندازه گیری شده برابر با ۶/۱۲۷ بوده و متوسط سودآوری آنها معادل ۰/۱۶۷ است. بنابراین، می‌توان گفت شرکت‌های نمونه به طور متوسط معادل ۱۶/۷ درصد حقوق صاحبان سهام خود سود کسب کرده‌اند. میانگین درصد سهامداران نهادی در ساختار مالکیت شرکت‌های نمونه نیز برابر با ۶۰/۶۲ درصد بوده و ۶۸/۷ درصد از اعضای هیئت مدیره آنها را اعضای غیرمؤلف تشکیل می‌دهد. علاوه بر این متوسط نقدینگی شرکت‌های نمونه برابر با ۱/۵۰۹ بوده و نشان می‌دهد دارایی‌های جاری شرکت‌ها به طور میانگین ۱/۵ برابر بدهی‌های جاری آنها است. نهایتاً متوسط رشد شرکت نیز برابر با ۰/۱۹۴ بوده و حاکی از آن است که شرکت‌های نمونه به طور میانگین سالانه ۱۹/۴ درصد رشد در درآمد فروش را تجربه کرده‌اند.

اعتبار سنجی الگوی اندازه‌گیری

پس از تعیین الگوی مفهومی پژوهش و گردآوری داده‌ها، مهم‌ترین مرحله الگوسازی، اعتبار سنجی الگوی اندازه‌گیری است. در این بخش، پژوهشگر به دنبال جواب این پرسش است که آیا الگوی مفهومی، داده‌های پژوهش را نمایندگی می‌کند؟ اعتبار یک الگو با استفاده از معیارهای نیکویی برازش مورد بررسی قرار می‌گیرد. بنابراین، در این مرحله از تحلیل‌های آماری انتظار بر این است که برازش داده‌ها به الگو مفهومی پژوهش براساس معیارهای علمی قابل قبول باشد. شکل (۲) و شکل (۳) و جدول (۳) و جدول (۴) به ترتیب الگوی اصلاح شده برای اندازه‌گیری اثربخشی کمیته حسابرسی و ویژگی‌های شرکت و شاخص‌های برازش مربوط به آن را نشان می‌دهند.

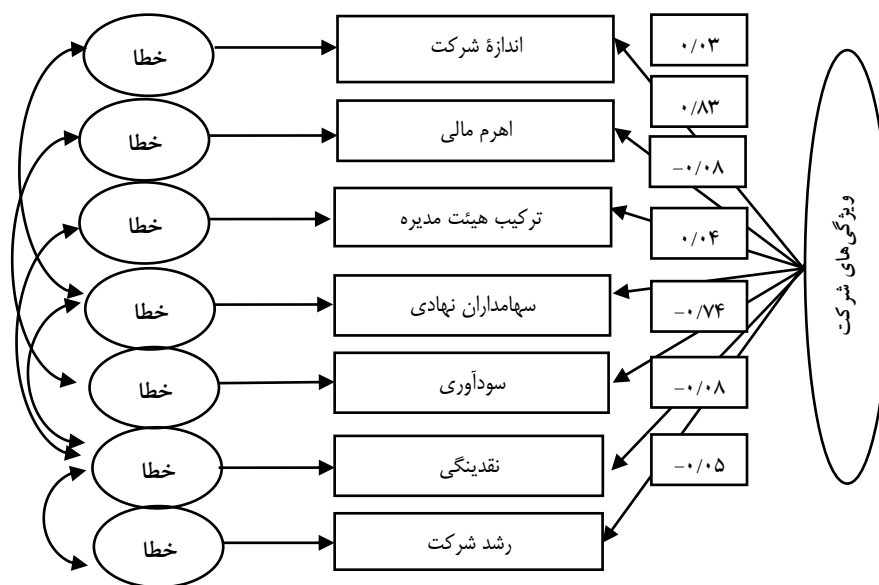
شکل شماره ۲. الگوی اندازه‌گیری اصلاح‌شده اثربخشی کمیته حسابرسی

معیارهای نیکویی برازش ارائه شده در جدول شماره ۳ بیان می‌دارند که الگوی اندازه‌گیری اثربخشی کمیته حسابرسی از اعتبار کافی جهت آزمون فرضیه‌های تحقیق برخوردار است.

جدول شماره ۳. معیارهای نیکویی برازش برای الگوی اندازه‌گیری اصلاح‌شده اثربخشی کمیته حسابرسی

معیارهای نیکویی برازش	نام شاخص	اختصار	الگوی اصلاح‌شده	برازش قابل قبول
شاخص‌های برازش مطلق	شاخص نیکویی برازش	GFI	۰/۹۷	بزرگ‌تر از ۹۰ درصد
	شاخص نیکویی برازش اصلاح‌شده	AGFI	۰/۹۶	بزرگ‌تر از ۹۰ درصد
	شاخص برازش هنجار نشده	NNFI	۱/۰۱۸	بزرگ‌تر از ۹۰ درصد
شاخص‌های برازش تطبیقی	شاخص برازش هنجار شده	NFI	۰/۹۹	بزرگ‌تر از ۹۰ درصد
	شاخص برازش تطبیقی	CFI	۰/۹۳	بزرگ‌تر از ۹۰ درصد
	شاخص برازش افزایشی	IFI	۰/۹۴	بزرگ‌تر از ۹۰ درصد
شاخص‌های برازش مقصد	شاخص برازش مقصد هنجار شده	PNFI	۰/۵۷۴	بزرگ‌تر از ۵۰ درصد
	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد	RMSEA	۰/۰۷۶	کوچک‌تر از ۱۰ درصد

معیارهای نیکویی برازش ارائه شده در جدول شماره ۴ بیان می‌دارند که الگوی اندازه‌گیری ویژگی‌های شرکت از اعتبار کافی جهت آزمون فرضیه‌های تحقیق برخوردار است.

جدول شماره ۴. معیارهای نیکویی برازش برای الگوی اندازه‌گیری اصلاح شده ویژگی‌های شرکت

معیارهای نیکویی برازش	نام شاخص	اختصار	الگوی اصلاح شده	برازش قابل قبول
شاخص‌های	شاخص نیکویی برازش	GFI	۰/۹۵	بزرگ‌تر از ۹۰ درصد
برازش مطلق	شاخص نیکویی برازش اصلاح شده	AGFI	۰/۹۲	بزرگ‌تر از ۹۰ درصد
شاخص‌های	شاخص برازش هنجار نشده	NNFI	۰/۹۵	بزرگ‌تر از ۹۰ درصد
شاخص‌های	شاخص برازش هنجار شده	NFI	۰/۹۸	بزرگ‌تر از ۹۰ درصد
برازش تطبیقی	شاخص برازش تطبیقی	CFI	۰/۹۱	بزرگ‌تر از ۹۰ درصد
	شاخص برازش افزایشی	IFI	۰/۹۲	بزرگ‌تر از ۹۰ درصد
شاخص‌های	شاخص برازش مقتصد هنجار شده	PNFI	۰/۶۶	بزرگ‌تر از ۵۰ درصد
برازش مقتصد	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد	RMSEA	۰/۰۸۴	کوچک‌تر از ۱۰ درصد

اعتبار سنجی الگو اندازه‌گیری

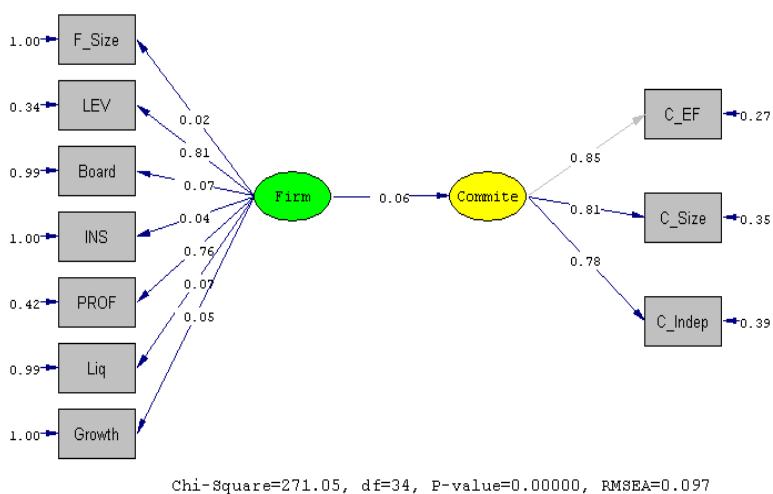
در مرحله ارزیابی الگوی ساختاری و هنگام بررسی روابط بین متغیرهای پنهان، بارکنش‌های الگوی اندازه‌گیری دوباره برآورد می‌شود. چنانچه مقادیر بارکنش‌ها در دو الگو، تفاوت آشکاری با یکدیگر داشته باشند، مؤید وضعیت درماندگی در تفسیر است.

در الگوی ساختاری، فرضیه‌های پژوهش آزمون می‌شوند. شاخص‌های برازش الگوی ساختاری مربوط به آزمون فرضیه‌های پژوهش که در جدول شماره ۵ ارائه شده است، مبین برازش قابل قبول الگوی ساختاری و مواجه نشدن با پدیده درماندگی در تفسیر است.

جدول شماره ۵. معیارهای نیکویی برازش برای الگوی ساختاری

معیارهای نیکویی برازش	نام شاخص	اختصار	الگوی اصلاح شده	برازش قابل قبول
شاخص‌های برازش مطلق	شاخص نیکویی برازش	GFI	۰/۹۳	بزرگ‌تر از ۹۰ درصد
	شاخص نیکویی برازش اصلاح شده	AGFI	۰/۹۸	بزرگ‌تر از ۹۰ درصد
	شاخص برازش هنجار نشده	NNFI	۰/۹۸	بزرگ‌تر از ۹۰ درصد
شاخص‌های برازش تطبیقی	شاخص برازش هنجار شده	NFI	۰/۹۲	بزرگ‌تر از ۹۰ درصد
	شاخص برازش تطبیقی	CFI	۰/۹۳	بزرگ‌تر از ۹۰ درصد
	شاخص برازش افزایشی	IFI	۰/۹۴	بزرگ‌تر از ۹۰ درصد
شاخص‌های برازش مقتصد	شاخص برازش مقتصد هنجار شده	PNFI	۰/۶۲	بزرگ‌تر از ۵۰ درصد
	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد	RMSEA	۰/۰۹۷	کوچک‌تر از ۱۰ درصد

پس از حصول اطمینان از نیکویی برازش الگوی ساختاری و عدم وجود تفاوت قابل توجه بین معیارهای نیکویی برازش در الگوهای اندازه‌گیری و ساختاری پژوهش، نوبت به بررسی فرضیه‌های پژوهش (تفسیر ضرایب برآورد بین متغیرهای پنهان و متغیر مشاهده پذیر) می‌رسد که اثر هر یک از ویژگی‌های شرکت بر اثر بخشی کمیته حسابرسی مورد آزمون قرار گرفت. هر مسیر از طریق بررسی علامت، اندازه و معناداری آماری ضریب مسیر (بتا) بین هر متغیر مکنون با متغیر وابسته است. هر اندازه این ضریب مسیر بالاتر باشد تأثیر پیش بینی کننده متغیر مکنون نسبت به متغیر وابسته بیشتر خواهد بود. به منظور بررسی معناداری ضریب مسیر یا همان بتا باید معناداری مقدار t برای هر ضریب مسیر مورد توجه قرار گیرد که در شکل شماره ۴ و جدول شماره ۶، نتایج آزمون‌های پژوهش به همراه آماره‌های مربوط به آن ارائه شده است.

شکل شماره ۴. الگوی ساختاری پژوهش به همراه ضرایب مسیر

جدول شماره ۶: نتایج مربوط به آزمون فرضیه‌های پژوهش

فرضیه	روابط بین متغیرها	ضریب مسیر	آماره t	سطح معناداری
اول	ویژگی‌های شرکت و ویژگی‌های کمیته حسابرسی	۰/۰۶۳	۳/۲۳	۰/۰۰۰

همان‌طور که در جدول شماره ۶ ملاحظه می‌شود، ضریب مسیر ویژگی شرکت با اثربخشی کمیته حسابرسی مثبت بوده (۰/۰۶۳) و سطح معناداری آنها کمتر از ۵ درصد است (۰/۰۰۰). بنابراین، می‌توان ادعا نمود که ویژگی‌های شرکت بر ویژگی‌های کمیته حسابرسی، تأثیر مستقیم و معناداری دارد و فرضیه پژوهش تأیید می‌گردد. نتایج حاصل از تأثیر سنج‌های ویژگی‌های شرکت بر ویژگی‌های کمیته حسابرسی نیز به شرح جدول شماره ۶ است. با توجه به این جدول اندازه شرکت، اهرم مالی، ترکیب هیئت مدیره، سهامداران نهادی، سودآوری، نقدینگی و رشد شرکت اثر مستقیم و معناداری بر ویژگی‌های کمیته حسابرسی داشته و افزایش هر یک از آنها منجر به بهبود ویژگی‌های کمیته حسابرسی می‌شود.

جدول شماره ۷. نتایج مربوط به آزمون فرضیه‌های پژوهش

از سازه	بر سازه	ضریب مسیر	آماره t	سطح معناداری
اندازه شرکت	اثر بخشی کمیته حسابرسی	۰/۰۲۴	۲/۵۶	۰/۰۰۲
اهرم مالی	اثر بخشی کمیته حسابرسی	۰/۸۱۰	۶/۴۷	۰/۰۰۰
ترکیب هیئت‌مدیره	اثر بخشی کمیته حسابرسی	۰/۰۹۵	۲/۷۸	۰/۰۰۳
سهامداران نهادی	اثر بخشی کمیته حسابرسی	۰/۰۳۶	۳/۸۶	۰/۰۰۲
سودآوری	اثر بخشی کمیته حسابرسی	۰/۷۶۰	۶/۴۳	۰/۰۰۰
نقدینگی	اثر بخشی کمیته حسابرسی	۰/۰۷۵	۱/۹۸	۰/۰۴۲
رشد شرکت	اثر بخشی کمیته حسابرسی	۰/۰۵۵	۲/۳۰	۰/۰۱۲

نتیجه‌گیری و پیشنهادهای پژوهش

این پژوهش تأثیر ۷ متغیر مستقل که ویژگی‌های شرکت نامیده می‌شوند در توضیح و پیش‌بینی اثربخشی کمیته‌های حسابرسی شرکت‌های نمونه فراهم می‌آورد. متغیرهای مستقلی که ویژگی‌های شرکت را می‌سازند در سه گروه متغیرهای ساختاری (اندازه شرکت و اهرم مالی)، نظارتی (ترکیب هیئت‌مدیره و سهامداران نهادی) و عملکردی (سودآوری، نقدینگی و رشد شرکت) دسته‌بندی شدند. بنابراین، این تحقیق تلاش می‌نماید که مشخص کند که ویژگی‌های شرکت چه نقشی را در میزان اثربخش بودن کمیته‌های حسابرسی شرکت‌ها ایفا می‌نمایند.

مهم‌ترین ویژگی شرکت‌های سهامی تفکیک مالکیت از مدیریت آنهاست. در سی سال گذشته موارد بسیاری از تضاد منافع بین گروه‌ها و چگونگی مواجهه شرکت‌ها با این گونه تضادها از سوی اقتصاددانان مطرح شده است. این موارد به‌طور کلی زیر عنوان «تئوری نمایندگی» در حسابداری مدیریت یا طبق تعریف جنسن و مک‌لینگ رابطه نمایندگی قراردادی است که براساس آن صاحب کار یا مالک، نماینده یا فرد دیگری را از جانب خود منصوب و اختیار تصمیم‌گیری را به او تفویض می‌کند. در تئوری نمایندگی هدف مالکان حداکثرسازی ثروت است، بنابراین، به‌منظور دستیابی به این هدف بر کار نماینده نظارت و عملکرد او را ارزیابی می‌کنند. یکی از گروه‌های اصلی استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی سهامداران هستند. از این رو عموماً این گونه تصور می‌شود که ساختار

مالکیت شرکت‌ها ممکن است به تغییر رفتار شرکت‌ها منجر شود (ولوری و جنکینس^{۲۶}، ۲۰۰۶). با توجه به نوظهور بودن کمیته حسابرسی در ایران، هنوز مطالعات گسترده‌ای در این زمینه صورت نگرفته است. بلکه مطالعات اندک در این راستا بیانگر ارتباط معناداری کمیته حسابرسی با سایر متغیرهای حسابداری و حسابرسی است. بنابراین، پژوهش حاضر برای اولین بار در ایران به این موضوع پرداخته است و می‌تواند موجب بسط و گسترش ادبیات تحقیق در زمینه حسابداری و حسابرسی واقع گردد. در ادامه به صورت غیرمستقیم به تحقیقات صورت گرفته در راستای کمیته حسابرسی و ویژگی‌های شرکت خواهیم پرداخت.

کامیابی و بوژمهرانی (۱۳۹۵) بیان کردند که بین کمیته حسابرسی با کیفیت افشای شرکت‌ها رابطه مثبت معناداری وجود دارد. این پژوهش را می‌توان این گونه به تحقیق حاضر بسط داد که افشای بیشتر شرکت‌ها منجر به کاهش عدم تقارن اطلاعاتی و به طبع حفظ منافع سهامداران (جهت رفتار فرصت طلبانه مدیر) می‌گردد و از سویی کمیته حسابرسی به عنوان یک نقش نظارتی منجر به افزایش افشای شرکت خواهد شد. چندین ویژگی‌های شرکت که در تحقیق حاضر ارائه شده است از مباحث مکانیسم‌های نظارتی (ترکیب هیئت مدیره، سهامداران نهادی) است که می‌توان این گونه استنباط کرد هرچه ویژگی‌های شرکت بالاتر باشد، کمیته‌های حسابرسی اثربخش تر خواهند بود و هرچه کمیته حسابرسی اثربخش تر باشد افشای شرکت‌ها بیشتر و عدم تقارن اطلاعاتی کاهش می‌یابد. بنابراین، می‌توان اظهار داشت تحقیق **کامیابی و بوژمهرانی (۱۳۹۵)** با نتیجه تحقیق صورت گرفته همسو است. انتظار می‌رود نتایج حاصل از این پژوهش در شناسایی عواملی که بیشترین تأثیر را بر کمیته حسابرسی دارند مفید واقع شود و باعث حداکثرسازی ثروت شود. ضمناً با توجه به حذف شرکت‌های سرمایه گذاری، بانک‌ها و بیمه‌ها، به علت ساختار متفاوت آنها، پیشنهاد می‌گردد که موضوع مورد مطالعه، در این گروه از شرکت‌ها به صورت خاص بررسی گردد.

یادداشت‌ها

1. Forker	2. Alzeban and Sawan
3. Abbott	4. Chau and Leug
5. Ahmad Haji	6. Habib and Azim
7. Rani	8. Bajra and Cadez
9. Inaam and Khmousi	10. Zehri
11. Wang	12. Dobija
13. John	14. Hysham
15. Kalbers and Fogarty	16. Treadway
17. Chen and Jaggi	18. Hossain
19. Leftwitch	20. Fama and Jensen
21. Gillan and Starks	22. Cueto
23. Alsaed	24. Foster
25. Leventis and Weetman	26. Velury and Jenkins

منابع

- اسماعیل‌زاده مفری، علی؛ جلیلی، محمد؛ زندعباس آبادی، عباس. (۱۳۸۹). بررسی تأثیر حاکمیت شرکتی بر کیفیت سود در بورس اوراق بهادار تهران. *حسابداری مدیریت*، ۳(۷)، ۷۹-۹۱.
- باغومیان، رافیک؛ نقدی، سجاد. (۱۳۹۳). تأثیر ساز و کارهای حاکمیت شرکتی بر میزان افشای اختیاری در گزارش‌گری سالانه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *دانش حسابداری*، ۵(۱۶)، ۱۳۶-۱۱۹.
- سیاسی، سحر؛ کاظم‌پور، مرتضی. (۱۳۹۴). تأثیر وجود کمیته حسابرسی و واحد داخلی بر هموارسازی سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، *حسابرسان داخلی*، ۱(۵ و ۶)، ۶۱-۷۴.
- جامعی، رضا؛ رستمیان، آزاده. (۱۳۹۵). تأثیر تخصص مالی اعضای کمیته حسابرسی بر ویژگی‌های سود پیش‌بینی شده. *پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی*، ۸(۲۹)، ۱-۱۷.
- حاجیها، زهره؛ رجب‌دردی، حسین. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر ویژگی‌های کمیته حسابرسی بر سطح نگهداری وجه نقد. *دانش حسابداری*، ۲(۲۹)، ۲۸-۶۳.
- رحیمیان، نظام‌الدین؛ توکل‌نیا، اسماعیل. (۱۳۹۰). تأثیر کمیته حسابرسی بر فعالیت‌های حسابرسی داخلی. *حسابدار رسمی*، ۲۸، ۶۸-۷۵.
- فخاری، حسین؛ رضائی پشته‌نوئی، یاسر. (۱۳۹۶). تأثیر تخصص مالی کمیته حسابرسی بر محیط اطلاعاتی شرکت. *دانش حسابداری*، ۳(۳۰)، ۸۱-۱۱۲.
- فخاری، حسین؛ محمدی، جواد؛ حسن‌نجاج‌کردی، محسن. (۱۳۹۴). بررسی اثر ویژگی‌های کمیته حسابرسی بر مدیریت سود اقلام واقعی. *مطالعات تجربی حسابداری مالی*، ۱۲(۴۶)، ۱۲۳-۱۴۶.

- کامیابی، یحیی؛ بوژمهرانی، احسان. (۱۳۹۵). ویژگی‌های کمیته حسابرسی، کیفیت افشا و نسبت اعضای غیرموظف هیئت مدیره، پژوهش‌های تجربی حسابداری، ۶(۲۲)، ۱۹۱-۲۱۷.
- کوکی، صدریه؛ کردلویی، حمیدرضا؛ میرابی، وحیدرضا. (۱۳۹۴). تأثیر کارایی عملکرد حسابرسی داخلی و کمیته حسابرسی بر تجدید ارائه صورت‌های مالی. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۴(۱۶)، ۲۷-۳۳.
- مشایخ، شهناز؛ نوروزی، سونا؛ قشقایی، فاطمه. (۱۳۹۵). تأثیر سطح وجه نقد نگهداری شده بر رابطه بین بازدهی و سرمایه در گردش. بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۱(۲۳)، ۳۹-۵۴.
- Abbott, L.J., Parker, S., Peters, G. (2004). Audit committee characteristics and restatements. *Journal of Practice & Theory*, 23(1), 69-88.
- Ahmed Haji, A. (2015). Trend of hidden values and use of intellectual capital information: Evidence from Malaysia. *Accounting Research Journal*, 1(29), 81-105.
- Alsaed, K. (2006). The association between firm-specific characteristics and disclosure: the case of Saudi Arabia. *Managerial Auditing Journal*, 21(5), 476-496.
- Alzeban, A., Sawan, N. (2015). The impact of audit committee characteristics on the implementation of internal audit recommendations. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 24, 61-71.
- Baghoumian, R., Naghdi, S. (2014). Impact of corporate governance attributes on voluntary disclosure: Evidence from Iran. *Journal of Accounting Knowledge*, 5(16), 119-136 [In Persian].
- Bajra, U., Cadez, S. (2018). Audit committees and financial reporting quality: The 8th EU Company Law Directive perspective. *Economic Systems*, 1(42), 151-163.
- Chau, G., Leung, P. (2006). The impact of board composition and family ownership on audit committee formation: Evidence from Hong Kong. *Journal of International Accounting Auditing and Taxation*, 1(15), 1-15.
- Chen, C.J.P., Jaggi, B. (2007). Association between independent non-executive directors, family control and financial disclosures in Hong Kong. *Journal of Accounting and Public Policy*, 2(19), 285-310.
- Cueto, D.C. (2009). Market liquidity and ownership structure with weak protection for minority shareholders: Evidence from Brazil and Chile. Working Paper, <http://ssrn.com>.
- Dobija, D. (2015). Exploring audit committee practices: oversight of financial reporting and external auditors in Poland. *Journal of Management & Governance*, 1(19), 113-143.
- Esmail Zademaghri, A., Jallili, M., Zandabasabadi, A. (2015). A review influence of corporate governance on earning quality in Tehran Stock Exchange companies. *Management Accounting*, 3(7), 79-91 [In Persian].

- Fakhari, H., Mohammadi, J., Hassan Nataj Kordi, M. (2015). A study of the effect of audit committee characteristics on actual revenue management. *Empirical Studies in Financial Accounting*, 12(46), 123-146 [In Persian].
- Fakhari, H., Rezaei, P.Y. (2017). The impact of financial expertise of Audit committee on the Companies Information Environment. *Journal of Accounting Knowledge*, 8, 3(30), 81-112 [In Persian].
- Fama, E., Jensen, M. (1983). Separation of ownership and control. *Journal of Laws and Economics*, 26, 301-325.
- Forker, J.J. (1992). Corporate governance and disclosure quality. *Accounting and Business Research*, 22, 111-124.
- Foster, G. (1986). *Financial Statement Analysis*. Prentice-Hall, New York, NY.
- Gillan, S.L., Starks, L.T. (2003). Corporate governance, corporate ownership, and the role of institutional investors: A global perspective. *Journal of Applied Finance*, 13(2), 4-22.
- Habib, A., Azim, I. (2008). Corporate governance and the value relevance of accounting information. *Accounting Research Journal*, 21(2), 167-194.
- Hajiha, Z., Rajabdorri, H. (2017). Investigating the effects of audit committee quality on cash holdings level. *Journal of Accounting knowledge*, 2(29), 63-83 [In Persian].
- Hossain, M., Perera, H.B., Rahman, A.R. (1995). Voluntary disclosure in annual reports of New Zealand firms. *Journal of International Financial Management and Accounting*, 6(1), 69-85.
- Hysham, R., Zainuddin, Y.H., Haron, H. (2014). The relationship between corporate social responsibility disclosure and corporate governance characteristics in Malaysian public listed companies. *Social Responsibility Journal*, 2(5), 212-226.
- Inaam, Z., Khamoussi, H. (2016). Audit committee effectiveness, audit quality and earnings management: A meta-analysis. *International Journal of Law and Management*, 2(58), 123-140.
- Jamei, R., Rostamian, A. (2016). Impact of the financial expertise of the members of the audit committee on the predicted profit characteristics. *Financial Accounting and Audit Research*, 8(29), 1-17 [In Persian].
- John, L., Abernathy, Brooke, B., Adi, M., Chad, M. (2015). How the Source of audit committee accounting expertise influences financial reporting timeliness. *American Accounting Association*, 1(9), 1-9.
- Kalbers, L.P., Fogarty, T.J. (1993). Audit committee effectiveness: An empirical investigation of the contribution of power. *Journal of Practice and Theory*, 12(1), 24-49.
- Kamyabi, Y., Boozhmehrani, E. (2017). Audit committee characteristics, quality of disclosure and proportion of non-executive directors. *Journal of Empirical Research in Accounting*, 6(22), 191-218 [In Persian].

- Kokabi, S., Kordlouie, H., Mirabi, V. (2015). The impact of function efficiency of internal audit and the audit committee on financial restatements of firms. *Journal Management System*, 4(16), 27-34 [In Persian].
- Leftwich, R.W., Watts, R.L. Zimmerman, J.L. (1981). Voluntary corporate disclosure: The case of interim reporting. *Journal of Accounting Research*, 2(18), 50-77.
- Leventis, S., Weetman, P. (2004). Voluntary disclosures in an emerging capital market: some evidence from the Athens stock exchange. *Advances in International Accounting*, 17, 227-250.
- Mashyekh, Sh., Noruz, S., Ghashghaei, F. (2016). The impact of firm's cash holding level on the relationship between working capital and profitability. *Journal of Accounting and Auditing Review*, 1(23), 39-54 [In Persian].
- Rahimian, N., Tavakolnia, E. (2011). Impact of the audit committee on internal audit activities. *Journal of Official Accountant*, 28, 68-75 [In Persian].
- Rani, M. (2011). The effects of audit committee characteristics on the value relevant of accounting information evidence from Newzealand. *Ph.D Dissertations*, Auckland University of technology.
- Sepasi, S., Kazempour, M. (2015). Effect of internal audit committee and internal unit on smoothing of profit in companies accepted in Tehran Stock Exchange. *Journal of Internal Auditor*, 1(5,6), 61-74 [In Persian].
- Treadway, C. (1987). *Report of the national commission on fraudulent financial reporting*. New York.
- Velury, U., Jenkins, D.S. (2006). Institutional ownership and the quality of earnings. *Journal of Business Research*, 59, 1043-1051.
- Wang, M.C., Lee, M.H., Chuang, J.J. (2016). Relations among audit committee establishment, information transparency and earnings quality: Evidence from simultaneous equation models. *Quality & Quantity*, 50(6), 2417-2431.
- Zehri, F., Zgarni, I., Hlioui, K. (2016). Effective audit committee, audit quality and earnings management: Evidence from Tunisia. *Journal of Accounting in Emerging Economies*, 2(6), 138-155.